

Vergulde wanhoop

Het is de vraag in hoever het werk van een kunstenaar zijn innerlijk leven weerspiegelt. Men kan van mening zijn dat niets naar buiten komt dat niet van binnen heeft bestaan. Maar er vindt bij de vormgeving een ingewikkelde filtering plaats en in de loop daarvan kunnen zoveel verschuivingen ontstaan dat het verband tussen oorsprong en resultaat niet meer zichtbaar is.

Er zijn drie grote invloeden die in het werk tot uiting moeten komen, omdat ze zo sterk zijn dat ze niet onderdrukt kunnen worden: de aanleg, de omgeving en de tijd. De aanleg is de persoonlijke inbreng, de omgeving bepaalt de groep waartoe een mens behoort en de tijd is de overkoepelende invloed waaraan iedereen onderhevig is.

Van aanleg was Karl een levenslustige buitenstaander. Hij was een felle genietter van alles wat hij waardevol vond, van schoonheid, drank en liefde. Hij leefde onafhankelijk van vaststaande normen, voor zover dat een mens vergund is. En voor zover het hem niet vergund was deed hij toch zijn best het onmogelijke na te streven. Dan wordt lust tot ongeluk. Karl heeft daarvan ruimschoots zijn deel verzameld. Hij heeft veel ontspoord geluk gekend. Hij heeft zich ook als een bezetene verzet tegen de gevestigde machten die krampachtig een overleefde mode in stand houden omdat ze de visie tot begrip voor een betere mogelijkheid missen. Toen hij voor het laatst nog recht op zijn benen stond heb ik naast Karl gelopen op de tocht naar het Rijksmuseum waar de Nachtwachtzaal werd bezet. De dode kunstgenoot Rembrandt werd daar als getuige opgeroepen voor de rechten van de kunstenaars van nu. De visieloze kunst-kardinalen hebben Karl daarvoor zwaar gestraft met het inhouden van zijn recht op contra-prestatie. Hij heeft er zwaar onder geleden toen hij te zwak was om zijn minachting voor hen te handhaven. Ze hebben ons deze tentoonstelling in een stedelijk museum geweigerd.

Karl behoorde tot de groep van onafhankelijke schilders die hun idealen handhaven tegen de dwang van een fantasieloos konformisme van tijdstromingen in. Hij schilderde herkenbare voorwerpen in een tijd toen abstrakte kunst zich tot een nieuw en star akademisme ontwikkelde. Hij was niet alleen een gretig bezoeker van kroegen. Hij hield er ook tentoonstellingen. Daar werd zijn werk graag gekocht. Men zou Karl een romantische realist kunnen noemen. In zijn eerste tijd schilderde hij ezeltjes en droomfiguren, maar vooral vrouwen. Wie nu werk van hem heeft koestert dit als een kostbaar bezit. In de naaste toekomst zal dit werk steeds waardevoller worden. We leven in een kenteringstijd. Beproefde waarden krijgen hun plaats terug. Karl heeft door zijn trouw aan zichzelf de band met de toekomst in stand gehouden. Hij leefde in de verschrikkelijkste tijd van onze eeuw. In de oorlog is hij onafhankelijk gebleven. Hij heeft zich als Jood niet onderworpen aan de wetten van het tuig dat toen heerste. Hij heeft zich na de oorlog niet kunnen ontworstelen aan de verschrikkingen van een ondraaglijke herinnering. Zijn familie was voor een groot deel uitgeroeid. Naarmate de oorlog in de geschiedenis teruggedreef werd zijn wanhoop groter. Hij is driemaal in de diepste depressie terecht gekomen. En toen zijn longen waren aangetast bleef hij roken. De verschrikking van de herinnering, angst en schuld, hebben hem toch te pakken gekregen. In zijn werk is dat zichtbaar. De zonnige kleuren van de levenslust gingen geleidelijk over in sobere en felle schakeringen waarmee hij uitdrukking probeerde te geven aan de wanhoop van binnen. We wilden door deze tentoonstelling aan anderen laten zien wat Karl als vriend en kunstenaar voor ons heeft betekend.

Manuel van Loggem.

Vorig jaar 29 april stierf Karl Carvalho. Zijn laatste levensjaren moeten niet bijzonder vreugdevol geweest zijn. Dit lijkt in tegenstelling te staan tot zijn kunst en zijn karakter, tenminste dat zou je zo zeggen, wanneer je hem goed gekend hebt. Zijn vrijbuitigerige bohémien-bestaan en vooral zijn ongecompliceerde manier van het leven observeren en vastleggen in kleur en vorm, waren van dien aard, dat je zonder aarzelen zou menen dat Carvalho tot een van de weinige lieden behoorde die onbezorgd door het leven trok.

Mijn ontmoetingen met hem strekken zich uit over een wijd tijdsgebied dat begonnen is kort na de bevrijding. Soms trokken we dagen achtereen met elkaar op, dan weer zagen we elkaar jarenlang niet. De sfeer uit die eerste bevrijdingsjaren had iets van een ongelooflijke opluchting over de nachtmerrie die voorbij was, maar tegelijk had het-uit-de-band springen iets geforceerds, alsof we eigenlijk de bloeddorlopen zaak nog niet verwerkt hadden.

Ro Mogendorf, de tekenares, heeft eens gezegd: Ik heb het gevoel, dat ik mijn hele leven ondergedoken ben geweest. Ze bedoelde vooral ook na de bevrijding. Dat angstcomplex, dat hier en daar nog steeds naklinkt, meende ik ook wel bij Carvalho in zijn meest twijfelmoedige momenten te bespeuren en het verklaart ook zijn onverholen drang om geregeld weg te vluchten. Zelfs wanneer je dacht: nu zit Karl toch wel gebeiteld goed, dan wist je bijna zeker, dat ie ieder moment de benen kon nemen.

Tussen mijn stapels archief-rotzooi heb ik tot mijn verwondering nog een verhaal gevonden, dat ik in maart 1949 over Karl geschreven heb, naar aanleiding van een tentoonstelling bij Kunsthandel Aalderink aan de Spiegelgracht. Daarin staat: "Meer nog dan zijn naam verraden zijn schilderijtjes, dat hij niet stamt uit de klei, de mist en de regen van deze lage landen. Nu is het misschien een goedkope opmerking, die gemakkelijk te weerleggen is, maar toch heeft dit werk niets van de strijd met de materie en de geest van zware vormproblemen en kleur-synthesen, waarmee de vaderlandse schilderkunst gewoonlijk pleegt te worstelen. Men krijgt de indruk dat de schilderijen van Carvalho zo maar zonder meer gemaakt zijn, omdat de schilder er nu eenmaal plezier in had en hiermee heeft hij ook zijn innerlijk bloot gegeven. Uit dit werk kan men concluderen dat Carvalho haast kinderlijk de dingen beleeft."

Daarna ging ik nog in op de poëzie, de ijle stemmingen, de vluchtigheid van de droom, de Don Quichotterie en de zelfspot in het drie-dubbel-portret, dat hij "De Vakvereniging" noemde.

Ik kan me die tentoonstelling bij Aalderink nog erg goed herinneren en zie veel doeken levendig voor me, maar na al die jaren wil ik toch wel een aantal critische kanttekeningen maken bij datgene wat ik toen geschreven heb.

Ik geloof namelijk dat Carvalho dikwijls het beeld van een kinderlijk, ongecompliceerd levensdecor opbouwde om zijn eigen diepe melancholie te verbergen. Die melancholie kwam zeer waarschijnlijk uit zijn karakter voort, maar werd gevoerd door het besef dat men eigenlijk te weinig belangstelling voor zijn schilderijen had. Om te verkopen moest hij dikwijls de Eylders-toer op. Karl vond er tijdens exposities wel kopers, die echter schandelijk lage prijzen betaalden.

Men moet niet vergeten, dat in 1949 Cobra in opkomst was en in het Stedelijk Museum triomfen vierde. Een man als Carvalho kwam er niet aan te pas. Er was nauwelijks sprake van contra-prestatie en er zwierven heel wat peintres-maudits door Amsterdam.

Toch heeft Karl bij Galerie Bernheim in Parijs geëxposeerd in 1954, met o.a. Stellaert, Willy Boers en Melle, georganiseerd door De Vidal uit Bussum.

De Spaanse tijd in Altea van 1955 tot 1963 is geloof ik wel een hoogtepunt geweest. Het komt me voor dat Karl zich met het Spaanse land sterk geïdentificeerd heeft. De sfeer uit die jaren, het palet (aardkleuren komen op), de zittende mannen onder hun hoeden verscholen ... het doet me steeds meer aan Mexico denken.

Typisch is ook dat Karl in die Spaanse tijd niet de stier maar de ezel tot zijn favoriete dier maakt. Er zijn haast ontelbare schilderijen, waarop een ezel voorkomt. Het mooiste is mogelijk dat mannetje, dat voor een liggende ezel op zijn fluit zit te spelen. Dit lijkt me helemaal symbolisch voor het karakter van Carvalho. De stier roept

agressie op, de ezel is meer een symbool van de zwoeger, die eigenlijk alleen maar lui wil zijn.

Ondanks zijn liefde voor Goya, die een stierenman was, trok Carvalho naar de ezel, trouwens steeds naar de verschoppelingen. Wat heeft hij die stoeten van weggedreven vluchtelingen later, veel later pas, durven weergeven.

Een wonderlijk aspect in het oeuvre van Carvalho zijn de kinderen, die altijd weer opduiken. Ook mannen en vrouwen worden dikwijls tot kinderen die doen denken aan Pieter Brueghel.

Ik heb mij wel eens afgevraagd of Carvalho in de jaren 70 ook zoveel weerstand en verguizing zou hebben gekend. Het nu bloeiend realisme leek ons een tiental jaren geleden een farce. Het zou best kunnen, dat hij nu tot een veel groter begrip zou kunnen komen, maar ik geloof ook, dat wanneer dat begrip er vroeger geweest was — al was het maar in zeer bescheiden mate — hij veel meer topstukken gemaakt zou hebben.

De laatste twee jaar van zijn leven heeft Carvalho niet meer geschilderd. Op zijn atelier verzamelde hij steen in gas-beton of de zachte Libo-steen. Met een boormachien doorboorde hij die steen eindeloos en de druipsteen-grotterige producten noemde hij "rafels". Tientallen van deze verrafelde stenen heb ik nog onder een tafel op zijn atelier gevonden. Een tragische ondergangswereld, een soort Götterdämmerung. Het tekent het einde van een soort wonderkind. Wanneer men de eindeloze pakken tekeningen, geschriften en illustraties ziet, die gelukkig bewaard zijn gebleven, dan bevestigt dat je alleen maar in de idee, dat er toch veel meer mogelijkheden in deze mens scholen.

Maar hoe je er ook over denkt; we hebben de resultaten van zijn karakter, zijn geest, zijn humor, blijmoedigheid en depressies slechts over in de herinnering. Maar boven die herinnering staat het oeuvre en ik hoop dat deze tentoonstelling tenminste enig zuiver licht werpt op Karl Carvalho als schilder.

April 1973.

Marius van Beek.